

PROPHETAE MINORES V CHARVÁTSKOHLAHOVSKÝCH BREVIÁŘÍCH A VE VAJSOVĚ EDICI GLAGOLITICA

Helena BAUEROVÁ, Olomouc

Vědecký zájem paleoslovenistů se velmi často obracel a dosud obrací k pokusům rekonstruovat rozsah původních cyrilometodějských překladů z doby velkomoravské, popř. rekonstruovat podobu těchto textů. Také současná česká a slovenská jazykověda, vycházejíc z pokrokového odkazu starší slavistiky, chápe velkomoravské staroslověnské písemnictví jako důležitou součást našeho kulturního dědictví, a věnuje mu proto náležitou pozornost.

Novější bádání, které usilovalo o stanovení rozsahu a podoby velkomoravského písemnictví, vycházelo nejčastěji především z textů, které byly vydány tiskem: Významné ediční činy V. Jagiče, S. Severjanova, V. Ščepkina, J. Vajse, J. Kurze a dalších, které koncem 19. a v první polovině 20. století zpřístupnily širokému okruhu badatelů zejm. rukopisy staroslověnského kánonu, umožnily rozvinout studium textů v nebyvalé šíři a v návaznosti na práce slavistiky starší přispěly k objasnění řady základních obecných i úzce specifických paleoslovenistických otázek.

Slavisté starší generace však neobraceli pozornost pouze na rukopisy nejstarší. Vědomi si skutečnosti, že často i mladší opisy mohou dobře zachovávat lexikální složení a syntaktickou podobu původních předloh z doby velkomoravské, všímali si i památek, které po stránce paleografické, hláskové a tvarové nepatřily k nejstarobylejším.

Tam, kde nedošlo k vydání památek tiskem anebo byly památky zpřístupněny edičně jen zčásti, zůstaly však impulsy starší slavistiky, mnohdy tak významné a inspirující, nevyužity dodnes. Oblastí, které se to především týká, je oblast charvátskohlaholského písemnictví. Přitom právě knihy charvátských hlaholášů obsahují často jako jediné z celé církevněslovanské literatury texty, které podle předpokladu některých slavistů tvořily součást původních překladů Konstantina a Metoděje. Charvátskohlaholské písemnictví je tak mnohdy jediným pramenem pro případné doplnění předpokládaného souboru překladů velkomoravských.

Charvátskohlaholské písemnictví se těšilo zájmu našich slavistů už od dob národního obrození, avšak teprve edice Josefa Vajse¹ objevují pro vědu písemnictví, které slibuje být nejen jedním z východisek pro stanovení rozsahu velkomoravské literatury, ale také přímým zdrojem pro rekonstrukci podoby staroslověnských předloh z doby Velké Moravy: Vajsovy studie, které jeho edice provázejí, ukazují, že pod novější jazykovou vrstvou skrývají texty archaismy, které by mohly být přímým dědictvím období velkomoravského.

Ani podněty našeho nejlepšího znalce charvátského hlaholismu, jakým J. Vajs nepochybně byl, nebyly však bohužel dodnes v plné míře využity, a to i proto, že vydávání charvátskohlaholských textů bylo dlouho jevem ojedinělým.²

K takovým textům, které byly vydány jen z malé části, přitom však představují důležité prameny pro zodpovězení některých dosud sporných dílčích otázek o rozsahu a podobě velkomoravské překladové tvorby, náleží i starozákonní prorocké knihy, mj. i čtení tzv. *Malých proroků*. Texty *Malých proroků*, dochované v opisech několika redakcí, mohou při využití komparačních metod přispět i k dalšímu osvětlení vztahů mezi jednotlivými redakcemi staroslověnštiny.

Na starobylost prorockých knih upozorňoval už V. Jagić: »Slověnski prevod Prorokah, kako se do danas sačuvao, spada u filologičkom obziru također među najstarije književne spomenike.«³ Nověji pak v obecnější rovině píše J. Hamm, poukazuje na význam charvátskohlaholských breviářů: »Hrvatski glagoljski brevijari imaju osobito značenje za našu kulturu prošlost i za slavensku filologiju po tome, što su se u njima m. o. sačuvali i dragocjeni prijevodi starozavjetnih knjiga ...«⁴

¹ Úplnou bibliografii editorských prací J. Vajse z této oblasti, kterou zde pro velký rozsah neuvádíme, podává spolu s dalšími bibliografickými údaji, které se týkají Vajsovy badatelské činnosti na úseku charvátského hlaholského písemnictví, práce M. Pantelićové *Bibliografija izvornih radova J. Vajsa s područja hrvatske glagoljske književnosti*, Slovo 6-8, 1957, 10-22. Viz i pozn. 22.

² K oživení editorských snah v této oblasti došlo v 70. letech: První edici velké charvátskohlaholské památky představovalo fototypické vydání hlaholské inkunábule z r. 1483 – *Misaľ po zakonu rimskoga dvora*, Zagreb 1971, následovalo faksimile *Hrvojeva misálu* a jeho přepis latinkou s variantami z dalších misálů – *Missale Hervoiae ducis Spalatensis croatico-glagoliticum I., II.*, Graz 1973 a *II. Novljanski brevijar*, Zagreb 1977 ve fototypickém provedení. Všechny jmenované edice jsou skvělým výsledkem mnohaletého úsilí pracovníků Staroslověnského institutu »Svetozar Ritig« v Záhřebě.

³ V. Jagić, *Priměri starohrvatskoga jezika II.*, Zagreb 1866, 67.

⁴ J. Hamm, *Judita u hrvatskim glagoljskim brevijarima*. Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 3, Zagreb 1958, 136. Součástí překladů starozákonních knih, právem pokládaných za drahocenné, jsou i texty *Malých proroků*. Překvapuje proto tvrzení J. Hamma, který vzápětí za uvedeným citátem i při vědomí edičních činů Vajsových a přímo na jejich základě konstatuje: »Kao što se vidi, to su (Vajsova edice *Glagolitica*, pozn. H. B.) osim Psaltira i Joba ugl. tako zvani »mali proroci« odn. tekstovi, s izuzetkom knjige Rut, po opsegu kratki i bez veće ga značenja (podtrhla H. B.)«. Ibid., 137.

Čtení tzv. *Malých proroků* se nám zachovala jednak v cyrilských ruských, bulharských a srbských parimejnicích, jednak v hlaholských charvátských breviářích a zčásti v misálech. Zatímco však parimejníky a misály mají vždy jen krátké pasáže pouze z některých prorockých čtení (s výjimkou Jon, který bývá podán in extenso), charvátskohlaholské breviáře obsahují všech dvanáct *Malých proroků*, a přestože ani zde nejde o úplné znění prorockých knih (opět s výjimkou Jon), bývá vždy doložena větší či menší část ze začátku každého proroka (v biblické posloupnosti, počínaje Os a konče Ma); rozsah čtení je pak podle typu breviáře zachován důsledně u všech prorockých knih.

Bulharské a ruské parimejníky vyšly však jen po fol. 49a⁵ – z *Malých proroků* je zde pouze menší část J1, M1 a Zch, srbské parimejníky nebyly vydány vůbec (*Bělehradský parimejník*, jehož edice se připravuje, texty *Malých proroků* nemá), z charvátskohlaholských breviářů byl zásluhou Staroslověnského institutu vydán *Novljanský breviář II.* (viz pozn. 2) a péčí J. Vajse vyšla část *Vrbnického breviáře I.*,⁶ který však *Malé proroky* neobsahuje. Neúplné je vydání textů *Malých proroků* ve Vajsově edici *Glagolitica*, které vycházelo ze starobylého *breviáře Víta z Omišlje*,⁷ prorocká čtení jen z některých breviářů obsahují Berčićovy *Ulomci svetoga pisma*⁸ a Jagićovy *Priměri starohervatskoga jezika*.⁹

Texty *Malých proroků*, které jsou součástí breviářů, nejsou současně pohotově dostupné ani pro studium rukopisů samých, protože originály památek jsou majetkem knihoven v Římě, Moskvě, Londýně, Záhřebě a jinde. Péčí pracovníků záhřebského Staroslověnského institutu se podařilo vytvořit fototěku, která soustřeďuje mj. mikrofilmy a fotokopie většiny dnes známých charvátskohlaholských breviářů, zejm. těch, které se nyní chovají mimo území Jugoslávie, popř. mimo Záhřeb.¹⁰ Tyto materiály mohou z velké části nahradit texty mnohdy jen obtížně dostupných originálů.¹¹

⁵Р. Брандтъ, *Григоровичевъ паримейникъ въ сличеніи съ другими паримейниками*, вып. 1–3. Москва 1894–1910.

⁶J. Vajs, *Nejstarši breviář chrvatsko-hlaholský*. Praha 1910.

⁷J. Vajs, *Propheta Ioel*. Veglæ 1908; *Propheta Oseas*, Veglæ 1910; *Propheta Habacuc*, Veglæ 1912; *Sophonias – Haggæus*, Veglæ 1913; *Zacharias – Malachias*, Veglæ 1915.

⁸I. Berčić, *Ulomci svetoga pisma obojega uvjeta staroslovenskim jezikom I–V*. Praha 1864–1871.

⁹V. Jagić, *ibid.*

¹⁰Srov. A. Nazor, *Staroslavenski institut »Svetozar Riđig« u Zagrebu*. Zbornik za slavistiku 9, Novi Sad 1975, 216–217.

¹¹Jejich studium mi bylo umožněno díky nevšední ochotě a laskavosti pracovníků Staroslověnského institutu, zejm. dr. A. Nazorové, a prof. dr. E. Hercigonjovi ze záhřebské filozofické fakulty, jimž i touto cestou srdečně děkuji.

Ze studia fotokopí, mikrofilmů a ze studia originálů, které jsou majetkem záhřebských knihoven, vyplývá, že texty všech dvanácti *Malých proroků* (jejich větší či menší části) obsahuje sedmáct charvátskohlaholských breviářů (včetně inkunábulí a tisků).¹² V tomto počtu jsou zahrnuty breviáře, které obsahují texty *Malých proroků* na konci *Propria de tempore* jako čtení na čtvrtou neděli měsíce listopadu, nikoliv i ty breviáře, které pojímají jen kantika nebo méně rozsáhlé perikopy z *Malých proroků* v čase adventním. Umístění prorockých čtení na konci *Propria* umožňuje na jedné straně snazší orientaci, na druhé straně však tam, kde je breviář neúplný, znamená někdy porušení textů, obtížnou čitelnost anebo jejich úplnou absenci. Zde je i vysvětlení, proč z třiceti dnes známých breviářů obsahuje *Malé proroky* jen sedmáct památek. (K tomuto počtu bychom mohli přičíst ještě breviář *Padovský*, jehož dochovaná část má z *Malých proroků* Os a část J1, a breviář D 215, který však obsahuje z každého proroka jen nadpis a velmi krátký začátek.)

Soubor sedmnácti breviářů obsahujících texty *Malých proroků* tvoří tyto charvátskohlaholské památky (pořadí, v němž breviáře uvádíme, je zhruba dáno jejich předpokládaným stářím, tak jak vyplývá z novější odborné literatury):

Rukopisy – *Vrbnický breviář II.* (chybí Mi; konec Agg a Zch, Ma téměř nečitelný), *Pašmanský breviář* – III b 10, *Illyrico 5*, *breviář Víta z Omišlje*, *Oxfordský breviář* – *MS Canon. Lit.* 172, *Dragučský breviář* – III b 25, *Moskevský breviář*, *Novljanský breviář I. a fragm. glag.* 97 b, c, *Mavrův breviář*, *Vatikánský breviář* č. 19 – *Vaticano Slavo 19*, *Bribirský breviář* – III b 6, *Illyrico 10*, *Lublaňský breviář* – C 163^a/2, I. díl, *Novljanský breviář II.*

Tisky – »*Kosinjský*« *breviář*, tj. první tištěný breviář z r. 1491, *Baromicův prvotisk*, Benátky 1493, *Brozićův kodex*, Benátky 1561.

V našem příspěvku se zaměříme na konfrontaci skutečností, které jsme zjistili, s údaji, jež přináší Vajsova edice *Malých proroků*, zamyslíme se nad některými problémy, které tato konfrontace přináší, a pokusíme se, nakolik nám to dovolí povaha tohoto příspěvku, doplnit některá fakta, popř. upřesnit údaje, které si to podle našeho soudu vyžadují. Na základě srovnání jednotlivých svazků prorockých knih se budeme zabývat i některými dalšími otázkami, které se nabízejí při posuzování edice jako celku.

Rádi bychom předeslali, že kritické připomínky, které náš příspěvek přináší, nebyly v žádném případě motivovány snahou snížit význam Vajsovy průkopnické práce, jíž si vysoce vážíme. Jsme si vědomi i omezených (zejm. tehnických) možností doby, v níž Vajsova edice vznikala. Byli bychom proto rádi, kdyby byl náš

¹² Jedinou výjimku tvoří *Vrbnický breviář II.*, který nemá čtení Mi.

příspěvek chápán nikoliv jako kritika Vajsovy práce, ale jako projev úcty k Vajsovu dílu, úcty, kterou bychom chtěli vyjádřit i tím, že se budeme snažit pokračovat v práci jím započaté.¹³

Vajsova edice přináší v úvodu ke každé knize výčet charvátskohlaholských památek, zejm. breviářů, které obsahují texty *Malých proroků*. Srovnáme-li náš výčet s výčty breviářů v edici *Glagolitica*, zjišťujeme, že Vajsovo vydání *Malých proroků* přináší dosti nepřesný obraz jak o souboru prorockých textů v breviářích vůbec, tak i o různocnění a filiacích, které byly zřejmě i jednou z hlavních motivací pro vznik edice tohoto druhu.

V žádném svazku Vajsovy edice nejsou uvedeny všechny breviáře, které obsahují čtení *Malých proroků*. Některé z nich jistě Vajs znát nemohl, avšak Vajs neuvádí důsledně ani ty breviáře, které nepochybně znal, jak vyplývá i z jeho popisů památek v rozsáhlém úvodu k *Nejstaršímu breviáři charvátsko-hlaholskému* i ze skutečnosti, že se breviáře chybějící ve výčtu v jedné knize objevují ve výčtu knihy jiné: Tak např. *Novljanský breviář I.*, *prvotisk Baromićův* a *kodex Brozićův* jsou uvedeny u Os, zatímco např. u Jl chybí, *breviář Bribirský* je pojat do výčtu u Zch a Ma, ale není uveden u Hab a Os, *Dragučský breviář* je obsažen ve výčtu u Os a Hab, ale nemá ho výčet u Jl atd. Přitom všechny breviáře, které zachovaly celé *Proprium de tempore*, obsahují (až na výše uvedenou výjimku) čtení všech *Malých proroků*.

Z úvodů k jednotlivým knihám není zřejmé, zda jde o záměr editora, anebo snad o nedůslednost, jíž jsme v edici svědky i jinde (viz níže). Pokud by šlo o záměr, motivovaný snad shodou pramenů v edici uvedených a těch, které uvedeny nejsou, nebo jejich podobností, pak bychom jistě očekávali alespoň upozornění na tuto skutečnost. Bez tohoto upozornění zůstává čtenář na rozpacích, zda určitá prorocká čtení jsou obsažena jen v některých charvátských breviářích, zatímco jiné breviáře pojímají všechny *Malé proroky*. Editor tak představuje některá prorocká čtení jako poměrně vzácnou součást charvátských památek. Např. pokud jde o text Jl, má ho kromě památek jmenovaných Vajsem ještě dalších jedenáct breviářů (nepočítaje v to *breviář Padovský*), a to *breviáře Oxfordský, Dragučský, Moskevský, Novljanský I., Mavrův, Vatikánský č. 19, Bribirský, Illyrico 10, »Kosinjský«, prvotisk Baromićův* a *kodex Brozićův*. Na základě srovnání našeho výčtu breviářů s výčty ve Vajsově edici je možno podobně doplnit i ostatní vydané svazky *Malých proroků*.

Z absence breviářů ve výčtu památek, které obsahují *Malé proroky*, vyplývá i absence variantních dokladů v poznámkovém aparátu, který je velmi důležitou

¹³Naše připomínky nejsou jediným kritickým příspěvkem k zhodnocení práce J. Vajse z počátečního období jeho editorské činnosti. Srov. A. B. Михайловъ, *О новых изданиях хорватских глаголических текстовъ*, Варшава 1905.

součástí edice. Breviáře, které chybějí ve výčtu památek obsahujících prorocká čtení, lze alespoň zčásti sice doplnit podle ostatních knih Vajsovy edice jejich vzájemným srovnáním, avšak poznámkový aparát zůstává neúplný.

Vydané svazky však nepojímají do poznámkového aparátu vždy ani všechny breviáře, které jsou uvedeny ve Vajsově výčtu památek obsahujících prorocká čtení.

Tak např. v Os jsou zahrnuty do poznámkového aparátu varianty jen ze tří breviářů, a to z *Vrbnického II.*, *Illyrico 5* a *Lublaňského*. Jak Vajs píše, »relíquos codices neglexi tum quia exiguum tantum partem textus nostri continent (podtrhla H. B.), tum quia non facile mihi praesto erant.«¹⁴ Nejsou zde tedy např. varianty z *Novljanského breviáře I. a II.* (oba breviáře Vajsův výčet v úvodu k Os má). Přitom *Novljanský breviář I.* obsahuje z Os celou 1. kapitolu a z 2. kapitoly verš 1. – 9., jak ostatně píše sám editor v úvodu k Os, což není méně, než má *Vrbnický breviář II.*, a je to dokonce více, než je v *Illyrico 5*, který má z Os jen 1. kapitolu. *Novljanský breviář II.* má dokonce delší text Os než *Vrbnický II.* a *Novljanský I. breviář* (srov. i úvod k Os). Uvažujeme-li jen o památkách, které Vajs znal, očekávali bychom i varianty z *breviáře Bribirského*, jenž podle délky prorockých textů nepatří k památkám krátkého typu, neboť má z Os první kapitolu, tedy stejný rozsah jako *Illyrico 5 (Bribirský breviář)* sice ve Vajsově výčtu u Os není, je však ve výčtech jiných knih – viz výše).

V úvodu k prvnímu svazku prorockých knih editor píše, že k vydání textu JI přistupuje proto, že má pohotově při ruce hlaholskou a cyrilskou verzi, jejichž vzájemné srovnání může přispět »ad versionis slavicae historiam melius cognoscendam«.¹⁵ Rozhodl-li se Vajs, že z dvanácti *Malých proroků* vydá pouze sedm, předpokládali bychom, že i pro všechny ostatní svazky edice bude rozhodující starobylost textu, tj. možnost vysledovat na základě srovnání hlaholské a cyrilské verze stopy původní předlohy a poměr této předlohy k překladům cyrilometodějským. *Glagolítica* se však touto zásadou řídí jen zčásti, pojímající i texty So a Agg, které sice také vykazují některé archaické prvky,¹⁶ ale o nichž sám editor v předmluvě říká: »Verum sunt etiam, quae textus utriusque auctoritati obsunt, ita ut neuter illorum textibus, qui a Slavorum apostolis profecti sunt, annumerari possit. Sunt hic loci, qui aliquatenus excusari possint, nec documento sunt eum, qui rem in slavum convertebat, hominem imperitum aut negligentem fuisse.«¹⁷

Došel-li pak Vajs k názoru, že knihy So a Agg nepatří k textům, jež jsou dědictvím literatury velkomoravské, zůstává nejasné, proč dal při výběru prorockých

¹⁴J. Vajs, *Propheta Oseas*. Veglae 1910, 18.

¹⁵J. Vajs, *Propheta Ioel*. Veglae 1908, V.

¹⁶J. Vajs, *Sophonias – Haggaeus*. Veglae 1913, VI – VII.

¹⁷Ibid., VII.

knih pro edici přednost textům So a Agg např. před textem Jon. Jon je totiž jako jediný z dvanácti prorockých knih doložen v úplnosti, a to nejen v hlaholské, ale i v cyrilské (parimejní) verzi. Zatímco vydaná část všech sedmi hlaholských prorockých čtení má v cyrilských bulharských a ruských parimejnicích (Grig, Zach a Lobk) pouze 25 paralelních veršů v J1, nevydaný hlaholský text samotného Jon má v Grig a Lobk variantní čtení ke všem 48 veršům.¹⁸ (Neparimejní cyrilské texty jsou ovšem doloženy hojně pro všechny vydané prorocké knihy a Vajs jich také ku prospěchu edice velmi účelně využívá.) Ve srovnání s vydanými texty vykazuje text Jon neméně archaických prvků, a to jak v plánu morfologickém, tak v plánu syntaktickém a lexikálním (např. složené nekontrahované tvary adjektiv a participií, nestažené tvary imperfekta, užívání dativu adnominálního aj.). Na starobylost textu Jon ve *Vrbnickém breviáři II.* (omylem označovaném jako *Vrbnický breviář I.*) a v Grig poukázal na základě srovnání s řeckým textem už R. Nahtigal.¹⁹

Vydané texty tvoří tedy, jak se zdá, nahodilý výběr prorockých knih a motivace pořadí, v jakém byly tyto knihy vydávány, zůstává nejasná i za předpokladu, že celá edice, zamýšlená původně jako ucelený soubor prorockých knih, nemohla být z nějakých důvodů dokončena. Řazení prorockých knih v edici nebylo dáno ani pořadím textů v rukopise, ani rozsahem nebo jejich hodnotou jazykovou, paleografickou či jinou.

Větší pozornost by si zřejmě zasloužilo vydání *Malých proroků* i po stránce technické: edice z tohoto hlediska není jednotná. Nejsou zde uvedeny ediční zásady, jimiž se budou všechny svazky řídit, chybějí i transliterační zásady, podle nichž jsou texty přepisovány z hlaholice do cyrilice.

Tak např. písařské omyly a jiné chyby v rukopise jsou v části edice ponechány bez úpravy (J1, Os, s upozorněním, které však opět není sjednoceno), počínaje Hab jsou do cyrilského přepisu i do textu v tištěné hlaholici vnášeny opravy nebo doplňky (rekonstrukce) editora, které jsou označeny kulatými závorkami, zatímco původní rukopisné znění je v těchto případech vloženo do závorek hranatých. Kulaté závorky v J1, Os se však používají pro tu část textu, která následuje za prorockým čtením, ale není už součástí vlastního textu biblického, hranaté závorky v Os označují v jednom případě místo v rukopise, které editor hodnotí jako »vox ... minus recte transposita«²⁰ (Os 2,14).

¹⁸Srov. k tomu V. Kyas – Ž. Šarapatková, *Přehled starozákonních lekcí staroslověnského parimejníku*. In: Palaeoslovenica, Praha 1971, 107–108. Údaje o počtu paralelních veršů se týkají pouze cyrilských paralel k breviářním textům z konce *Propria*, nikoliv paralel k perikopám na začátku breviáře.

¹⁹P. P. Нахтигаль, *Нѣскольکو замѣтокъ о слѣдахъ древне-славянскаго паримейника въ хорватско-глаголической литературѣ*. Moskva 1902, 1–5.

²⁰J. Vajs, *Propheta Oseas*. Veglae 1910, 46–47.

Zatímco v prvních dvou svazcích (Jl, Os) jsou velká písmena reprodukována věrně podle originálu, ostatní svazky je uvádějí podle úzu novočeského. Čtenář nemůže srovnat texty Hab, So – Agg a Zch – Ma s fototypickým materiálem tak pohotově jako v Jl, Os, kde fototypie hlaholského textu provázejí cyrilský přepis průběžně, protože ve třech posledních knihách edice jsou fototypické texty zařazeny až na konec svazků jako příloha. Průběžně s cyrilským přepisem je zde uváděn text v tištěné hlaholici, také s velkými písmeny podle novočeského úzu.

Zásadám novodobého pravopisu je, opět jen v části vydaných knih (So – Agg, Zch – Ma), podřízena i interpunkce, která i v cyrilském přepisu i v textu tištěném hlaholicí užívá nejen teček, ale i dvojteček, otazníků, čárek a ostatních interpunkčních znamének, a to i na místech, která v rukopise segmentaci označenu nemají.

Sjednoceno není ani užívání rozdělovacích znamének (Jl, Os a Hab ponechávají konce řádků vždy bez rozdělovacích znamének, ostatní svazky znaménka uvádějí), jednotné nejsou odkazy; jen Jl obsahuje index verborum, ostatní přinášejí pouze »index vocom, de quibus in commentatione agitur«, poznámky jsou zařazeny do dvojího kritického aparátu atd.

Nejednotnost edice po stránce technické často snižuje možnost rychlé orientace a nezřídka jde i na vrub srozumitelnosti textů anebo jejich náležité interpretace (zde máme na mysli zejm. nejednotný a málo přehledný způsob používání závorek).

Zásluhy J. Vajse o poznání charvátskohlaholského písemnictví a jeho významu byly již mnohokrát právem připomínány při různých příležitostech²¹ a jsou dnes obecně uznávány nejen v Československu, ale i v zahraničí.

Ať už šlo o jeho vynikající studii o *Vrbnickém breviáři I.* s obsáhlým úvodem, v němž popsal charvátskohlaholské breviáře vůbec, nebo o studii o nejstarším charvátskohlaholském misálu (*Vatikánském Illyrico 4*) anebo žaltáři, zůstaneme-li jen u několika příkladů, představoval vždy tento úsek Vajsovy vědecké činnosti průkopnickou práci, jejíž hodnota zůstává časem nezmenšena. Je samozřejmé, že tato práce nemohla vždy zůstat beze zbytku prosta nedostatků, které takovéto průkopnické činy provázejí. Omezil-li se náš příspěvek především na kritické poznámky k Vajsovi vydání *Malých proroků*, neznamená to, že bychom si nebyli vědomi nespomých hodnot edice. Ty spočívají, jistě i v souladu s hlavním záměrem editora, především v textech samotných (zejm. ve fototypiích) a v kritickém aparátu, který ukazuje směr, jímž by se mělo další bádání ubírat.

²¹Viz např. *Slovanské studie*, sbírka statí, věnovaných prelátu univ. prof. dr. Josefu Vajsovi k uctění jeho životního díla, usp. J. Kurz, M. Murko, J. Vašica, Praha 1948; J. Kurz, *Josef Vajs*. Byzantinoslavica 6, 1935–1936, 221–257; Vj. Štefanić, *Staroslavenska akademija u Krku*. Croatica Sacra 22 a 23, roč. XIII–XIV, Zagreb 1944, 3–60; Slovo 6–8, Zagreb 1957 (sborník statí věnovaných J. Vajsovi u příležitosti 60. výročí jeho příchodu do Charvátska) aj.

Resumé

Charvátskohlaholské písemnictví představuje velmi důležité prameny pro rekonstrukci rozsahu a původní podoby předpokládaného souboru překladů velkomoravských. Součástí písemnictví charvátských hlaholášů jsou i starozákonní texty tzv. *Malých proroků*. Na jejich hodnotu z hlediska filologického upozornil už V. Jagić a zejm. pak J. Vajs, který vydal v edici *Glagolitica* texty sedmi *Malých proroků* z breviáře Víta z Omišlje (1396).

Čtení *Malých proroků* (jejich větší či menší části) obsahuje sedmnáct charvátskohlaholských breviářů (včetně tisků). Vajsovy údaje o výskytu textů *Malých proroků* v breviářích jsou neúplné, jeho výčty neobsahují vždy všechny breviáře, které Vajs znal. Editor tak představuje některá prorocká čtení jako poměrně vzácnou součást charvátskohlaholských památek, zatímco breviáře, které zachovaly celé *Proprium de tempore*, obsahují (až na jednu výjimku) texty všech *Malých proroků*. Varianty z breviářů, které nejsou ve výčtech památek obsahujících prorocká čtení, nebyly pojaty do poznámkového aparátu.

Edice není úplná, nejasná zůstává i motivace výběru prorockých knih (mezi vydanými svazky není text proroka Jonáše, který je jako jediný z dvanácti *Malých proroků* doložen in extenso nejen v hlaholské, ale i v cyrilské parimejní verzi).

Po stránce technické není edice jednotná (rozdílný je v jednotlivých knihách např. způsob používání závorek, sjednoceno není psaní velkých písmen, interpunkčních a rozdělovacích znamének, jen jedna kniha obsahuje index verborum apod.).

Hodnota Vajsovy edice spočívá především ve fototypických textů a v kritickém aparátu, který může být inspirací i vodítkem při dalším bádání.

Sažetak

PROPHETAE MINORES U HRVATSKOGLAGOLJSKIM BREVIJARIMA
I U VAJSOVOJ EDICIJI GLAGOLITICA

Hrvatskoglagoljska pismenost predstavlja vrlo važne izvore za rekonstrukciju opsega i izvornog oblika pretpostavljene zbirke prijevoda iz doba Velike Moravske. Sastavni dio pismenosti hrvatskih glagoljaša jesu i starozavjetni tekstovi *Malih proroka*. Na njihovu vrijednost s filološkog gledišta upozorio je već V. Jagić, a posebno J. Vajs koji je u ediciji *Glagolitica* izdao tekstove sedmorice *Malih proroka* iz *Brevijara Vida Omišljanina* (1396).

Čitanja *Malih proroka* (njihove veće ili manje dijelove) sadrži sedamnaest hrvatskoglagoljskih brevijara (uključujući i tiskane). Vajsovi su podaci o pojavi tekstova *Malih proroka* u brevijarima nepotpuni, njegova nabranja ne sadrže uvijek sve brevijare za koje je Vajs znao. Na taj način on predstavlja neka čitanja proroka kao prilično rijetke sastavne dijelove hrvatskoglagoljskih spomenika, a zapravo brevijari koji imaju čitavo Proprium de tempore sadrže (osim jednoga) tekstove svih *Malih proroka*. Varijante iz brevijara kojih nema u nabranju spomenika koji sadrže čitanja proroka nisu ušle u kritički aparat. Edicija nije potpuna, nejasna ostaje i motivacija izbora čitanja proroka (među objavljenim knjigama nema teksta proroka Jone koji postoji kao jedini od dvanaest *Malih proroka* in extenso u glagoljskoj i ćiriličkoj parimejnoj verziji).

S tehničke strane edicija nije jedinstvena (različita je u pojedinim knjigama upotreba zagrada, neujednačeno pisanje velikih slova, znakova za interpunkciju i crtica, samo jedna knjiga sadrži index verborum i sl.).

Vrijednost Vajsove edicije sastoji se prije svega u fototipskim izdanjima teksto-va i u kritičkom aparatu koji može inspirirati i pokazati put za dalja istraživanja.

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 3. ožujka 1986.

Autor: Helena Bauerová

Filozofická fakulta, Olomouc